

Rábavölgyi Attila:

Nyugat-Somogy uradalmainak népesség- és birtokváltásai a 19. sz. folyamán (1767–1890)

A Marcali-hát

E dolgozat részét képezi annak a hosszú távú kutatásnak, amely a kistréói modernizációs folyamatát kívánja nyomon követni.¹ A kb. 300 km² kiterjedésű nyugat-somogyi terület közigazgatásilag ugyan a vármegyéhez tartozik, de Zala vármegyével (elsősorban Kani-zsával és Keszthellyel) kiterjedt kereskedelmi kapcsolatokat alakított ki az adott időszakban.

Bevezetés

A kutatás első részeként most csak az uradalmak kialakulásáról, településeikről, a 18. sz. végétől a múlt század végéig lejátszódott népesség- és birtokváltásokról ejtünk szót. A vizsgálódásunk célja, hogy mikroszinten nyomon kövessük a makro jelenségeket és esetleges tájspecifikumot találjunk. A népességnövekedés ütemét a 19. sz. első felében jelentősebbnek várjuk, mint az 1850 utáni időszakban, mivel a török kiűzését követő időszakban lezajlottak a legjelentősebb változások (betelepítések, belső migráció, a kezdeti viszonylagos földbőség megszűnése). S jelentős gyarapodást elsősorban a kistréói mezővárosainál (Marcali, Kéthely, Böhönye) regisztrálhatjuk majd.

A birtoktesteket illetően az 1848-as változások ellenére sem számolunk jelentős csökkenéssel és Somogy megyére jellemző nagybirtokrendszer hegemoniáját tételezzük fel. A majorságok szerepe a népességösszeírások tükrében egyre erőteljesebb, melyet a „servi nobilium” rétegének kiszélesedése is alátámaszt.

Dolgozatunkhoz felhasználtuk a 1786–87-es, az 1804-es, 1841–42-es, az 1850-es, 1857-es, 1870-es és 1890-es összeírások adatait. A birtokösszeírások közül az 1767-es, 1799-es, 1806-os, 1848-as és 1895-ös forrásokat, illetve forrásfeldolgozásokat tekintjük kiindulópontnak.

Előszó helyett

A jelentős változások, – melyek Nyugat-Európa államaiban az adott időszakban az agrárszférában lezajlottak – a Lajtán-túli területeken is jelentkeztek – kicsit

késve és más ütemben. A 18. század közepétől kezdődő folyamat a magyar mezőgazdaságban eltérően jelentkezik. A 18–19. század fordulója időszakában már körvonalazódik jónéhány olyan uradalom, amely – a helyi természeti és gazdasági sajátosságokhoz alkalmazkodva – az új eszmék, művelési rendszerek és technikai újítások alkalmazását kezdi el. A jobbágygazdaságok ekkor még – elsősorban a birtokviszonyok és a szűkös anyagi lehetőségeik miatt – nem képesek jelentős mértékben versenyre kelni a birtokkomplexumokkal. Így előbbiek – főleg a konjunkturális időszakokban – nagyobb előnyökhöz jutottak.

Csite András² egyik tanulmányában nyomon követi a Tóth Tibor által bevezetett nagybirtok → nagybirtoküzem → nagyüzem terminológia első két alkotóeleme közötti folyamatot.

Továbbiakban összehasonlítja a mernyei, a gödöllői és a keszthelyi uradalom nagybirtoküzemmé válásának folyamatát.

Felhívja a figyelmet arra, hogy más-más időszakban, eltérő motivációtól vezérelve kezdik el a termelés korszerűsítését. A mernyei uradalomban 1828-tól épül ki a gyapjú- és gabonakonjunktúrához kapcsolódva, a Grassalkovichok megrendült anyagi helyzete hat kényszerítően a „reformra” (1784–1807), míg Festetics György³ esetében a presztízs megőrzése adta a lendületet a változtatásokhoz (Georgikon, Helikoni ünnepségek) 1795 és 1805 között. Mindezek mellett a szerző hangsúlyt helyez a birtokigazgatásban résztvevő személyekre, azok felkészültségére és ambícióira.

Az uradalmak reakciói a gazdasági változásokra különbözőek és az előrelépések nem feltétlenül kötődnek konjunkturális érához.

A későbbi kutatásaink folyamán is a kistáj uradalmainak (főúri és egyházi egyaránt) gazdálkodása figyelmünk középpontjában fog elhelyezkedni, hiszen ahogy Somogy vármegyében úgy térségünkben is meghatározó szerepet játszottak, nemcsak kiterjedésüket, hanem szervezettségüket, produktivitásukat tekintve is.

Mielőtt vizsgálódásunkat megkezdenénk röviden jellemezzük a kistréói természetföldrajzi adottságait.

Természetföldrajzi viszonyok

A térség Belső-Somogyhoz tartozik, határai a Balaton, a Buzsáki-(Nagy-)berek, a Kis-Balaton-medence, még pontosabban a Marótvölgyi- és a Boronkai-(Cigány)-csatorna közé eső kb. 300 km²-nyi zömében dombvidéki terület. A két mesterséges vízfolyás jól elkülöníti a környezetétől. A Balaton déli partjától Böhönyéig húzódó morfológiai egység talajtani szempontból előnyös, ugyanis anyagbemosódásos barna erdőtalaj borítja, amely szántóföldi gazdálkodásra alkalmas és az itteni löszös üledéken képződött talajok vizgazdálkodása általában kedvező. Holládtól nyugatra feltöltött síkság kíséri a hátat. A terület hasznosítását az éghajlati elemek is befolyásolják. Miután rendszeres meteorológiai méréseket csak 1870 után végeztek, így az adott korszakra csak becsült értékkel számolhatunk (évi középhőmérséklet kb. 10 °C, évi csapadékmennyiség északon kb. 650–660 mm, délen 750–770 mm), amelyek biztosítják a gabonatermesztés (búza, rozs), a kukorica és a burgonyatermesztés feltételeit, sőt a 2000 feletti évi napsütéses óraszám és a kb. 200 napra tehető fagymentesség a szőlő- és gyümölcsültetvények elterjedését is biztosította.⁴

A Marcali-hát földrajzi elhelyezkedése minden égtáj felől zártsgot mutat. A Balaton és a két csatorna mellett dél felől egy nyugat-kelet irányban húzódó vízválasztó található. Kereskedelmi kapcsolatai elsősorban Kanizsa, másodsorban Keszthely felé irányulnak. Ehhez nagymértékben az úthálózat is hozzájárul.

Az uradalmak és a települések

Három arisztokrata család (Festetics, Hunyady és Széchényi) uradalmi mellett az esztergomi főkapitány, a pesti nevelőintézet, köz- és kisbirtokos települései találhatóak itt. Nézzük sorban az egyes települések tulajdonosait, valamint a Vályi András⁵ és Fényes Elek⁶ által összeállított leírásokat.

A hatalmas birtoktestek kialakulásának előzményei a 17–18. század fordulójára vezethetők vissza. A török kiűzésében résztvevő legjelesebb katonatisztek több ezer holdas birtokadományokat kaptak. A 18. század első harmadától kezdődően ezek az adományok átkerültek a frissen gazdagodó új arisztokrácia kezébe.⁷

1. **Festetics-család** legjelentősebb birtokszerző tagja Kristóf (1720–1768) előbb 1726-ban megveszi de Prie őrgróftól Csurgót, majd 1741-ben sikerül a Pethő-család javainak (pl. Keszthely),⁸ valamint a kiséregiához tartozó Balatonkeresztúr és a hozzá közel eső falvak, puszták (Balatonszentgyörgy, Főnyed, Kis-Tikos, Sávoly, Fejéregyháza) megszerzése.⁹ Böhönye és a hozzátartozó puszták (Agáros, Arad, Dávod, Terebezd) szintén a családi birtokkomplexumhoz tartoztak.

Így a Festeticsek kezén itt 3 uradalom és 10 település

összpontosul. A községek határai „jó termékenységűek”. Keresztúrnak „rétye, fája, makkja, szőlő hegye, legelője elég van”,¹⁰ majd 40 évvel később „1-ső osztálybéli határjáról”¹¹ tesznek említést. **Szentgyörgynek** „rév a Balaton, 1-ső osztálybéli határ, és szőlőhegy” iratott össze kiváló statisztikusunk által.

Böhönyéről a 18. század végén a következők kerültek lejegyzésre: „határjában mindennemű javai vannak, fája, makkja, legelője elég, rétyei jók, szőlő hegye termékeny, első osztálybéli”.¹² Fényes Elek „sok és kedves ízű bortermesztéséről”, valamint igen szép tölgyes erdejéről tett említést. **Fejéregyháza** határja középszerű, második osztálybéli”,¹³ amely a keresztúri uradalomhoz tartozik. **Batthyány** (Bottyán) is a család birtoka.

Tikos és **Vörs** „határja 2 nyomásbéli”,¹⁴ s utóbbinak jelentős a halászata. Előbbinek piaca Keszthelyen és Kanizsán van. Fényes Elek 95 fős gyönyörű majorságról tájékoztatta az olvasót a Vörs címszó alatt.

Böhönye 1703 óta a család birtoka. Előbb Pál, majd 1726–33 között Kristóf, 1776-tól Lajos, míg 1835-től Antal birtoka, ahol 1794 óta országos vásárokat tartanak.¹⁵ **Balatonszentgyörgyről** a következőket tudhatjuk meg: 1703-ban Olasz István tulajdona, 1726 után kerül a családhoz Kristóf révén, amelyet 1803-ban tűzvész pusztított el. A településhez tartozik az 1715 után keletkezett Bari major és Batthyány major. Utóbbi Battyán helység helyén jött létre. 1856 óta pusztja.¹⁶ **Fehéregyháza** birtokán a Festetics család és az esztergomi főkapitány osztozott, a 19. századtól egyházi terület. **Tikos** 1767-ben Festetics Kristóf kezén volt, 1776-ban Pál, 1835-ben gr. Festetics László birtokolta.¹⁷ **Vörs** a 18. század két harmadában a Festeticseké, 1767-től a Csányiaké, s a 19. század első felében gr. Festetics György és Sallér Judit tulajdona.¹⁸

2. A **Hunyady-család** szintén egy mezőváros (Kéthely) és két falu (Balatonberény, Balatonújlak), valamint 2 pusztja (Sári- és Marót) birtokosa.

A család a birtoktesteket 1726 után szerezte Hunyady Ferenc révén, aki a Sankó család magvaszakadtával gróf Harrach Raymundnak adományozott településekhez jutott (pl. Balatonberény, Balatonújlak, Kéthely).¹⁹ A kiterjedt somogyi uradalomnak a hát területére eső fenti települések és további két pusztja (Sári és Marót) csak egy részét képezték. Mind a két korabeli krónikás említést tesz Berény és Újlak „jó földgyéről”, előbbinek erdejét, utóbbinak halászatát emelik ki, melynek piaca Keszthelyen és Kanizsán van. **Kéthely** esetében hangsúlyozzák a 2 nyomásos határhasználatot, a Baglasi szőlőhegyet, mely „jó veres bort termeszt”.²⁰ Vályi András már említi Sári-pusztát, ahol nagy kastély (1760-ban épült) és majorság található.

A birtokokat 1733-ban szerezte meg a család. **Kéthelyen** 1715. III. 17-től országos, 1843. II. 16-tól pedig heti vásárokat is tarthattak.²¹

3. A **Széchényi család** birtokai a kiséregiában **Mar-**

caliban (mezőváros), **Bize** és **Gadány** falvakban, valamint **Szöcsény** (Szötsény) és **Bottyán** pusztán találhatók. Vályi András Bizeg néven említi az 1793-ban Marcalihoz csatolt, akkor még szabad pusztákat, ahová a 18. század folyamán németeket telepítettek be. Gadányt pedig egyes horvát és szerb faluként rögzíti, melynek „határbéli földgye termékeny” és az itt termelt borok piaca Kanizsán, illetve Keszthelyen található. Fényes Elek a szöcsény pusztai szép erdőt és az ott látható régi vár omladékait emeli ki.

Bize 1677-ben lett Széchényi György kalocsai érseké, 1835-ben gr. Széchényi Pál volt a tulajdonosa. **Gadány** is az I. Lipóttól kapott adomány része. 1726 és 1767 között Niczky György kezén volt, de a 18. század végétől ismét a család kezén találjuk. A kistáj központja is – Marcali – a 17. század végén került az érsek tulajdonába. 1772. VIII. 21-től országos, 1820. IV. 28-tól heti vásárok tartására nyert szabadalmat.²²

4. Az **egyházi birtokosok** közül az esztergomi káptalan rendelkezik a legnagyobb területnagysággal. A tapsonyszenyeri uradalom mellett Holládon és Aradon (Böhönye mellett) van birtoka. Szenyér horvát, míg Tapsony magyar falu. Mindkét falu bővelkedik természeti erőforrásokban (gabona, rét, erdő, legelő), utóbbinak piaca Kanizsán van. Hollád is hasonló előnyökkel bír.²³ Aradról csak Fényes Elek tesz megemlítést.

Tapsony és **Szenyér** 1726-ban lett az egykor Nádasdy birtokból az esztergomi főkáptalan tulajdona, Hollád pedig 1733-ban. Tapsony a 18. században még vármegei székhely is volt átmenetileg.²⁴

Fejéregyháza (Fehéregyháza) 1799-ben a keresztúri uradalomhoz tartozott úgy, hogy területéből a főkáptalan is részesedett (ls. Festetics), melynek határa középszerű és második osztálybéli.

Sámson (Somogysámson) magyar falu, amelynek „határja jól termő”²⁵ fekszik. 1726 és 1776 között az óbudai prépostság, mely 1782 óta a pesti nevelőintézet birtoka.

5. **Köz-**, illetve **kisbirtokosok** tulajdonát képezi **Szakácsi** (Nagyszakácsi), **Kisfalud** (Nemeskisfalud), **Lók**, **Kisgomba**. **Szakácsi** magyar falu tágas legelővel, jól termő földekkel és erdővel Fényes Elek „synagógá”-járól tesz említést. **Kisfalud** határa is igen termékeny. **Lók** „határja 2 nyomásbéli, földgye róna, középtermékenységgű, piatza Kanizsán”.²⁶ **Kisgomba** magyar falu szőlőhegygel, ahol Fényes szerint az egész megyében a legjobb fehérbor terem. **Nagygombát** is itt említjük (bár a Deseő család birtoka 1767-ben), amely „első osztálybéli” termőfölddel és szőlőhegygel rendelkezik. Előbb a Thulmon, majd a Deseő, később a Forgách család birtoka, az 1848-as conscriptio pedig 33 családot ír össze tulajdonosként.

Csánki Dezső összefoglalásában a következőket olvashatjuk ezekről a településekről. Szakácsi már a nevében is jelzi a településen élők néhai foglalkozását, ide a

18. században Kölkedről érkeztek lakosok. **Kisfaludot** már 1701-től kizárólag nemesek lakták. A 19. sz. közepétől került a Madarász család kezére. Lók pusztaként 1701–03-ban még a Thulmonoké, 1767-re pedig faluként kisebb birtokosoké.

Két település maradt **Felsőzsitfa** (Somogyzsitfa) és **Horvátkút**. Előbbi Vályi Andrásnál magyar és „sokacz” faluként szerepel, melynek „földgye 2 nyomásbéli agyagos”, búzát, rozst, árpát és zabot termesztenek, erdejük nem lévén fát a szöcsényi erdőből szereznek. **Horvátkút** „határja jó termékenységű, vagyonyjai különbfélék”. Fényes szerint szőlőhegye igen jó „fejérbort” terem.

Felsőzsitfa a 19. század közepéig a Jankovics család tulajdonát képezte, 1859-ben gr. Széchényi Pál szerezte meg. **Horvátkút** 1703 előtt a Koroknay családé, az 1726-os összeírás szerint Sárközy Jánosnéé, 1733-ban a 17. század végén kihalt Koroknay család leszármazottaié,²⁷ majd a 19. század közepén már több uraságé.

A két leírás és a 19–20. század fordulóján összeállított mű alapján a kistájat a következő települések alkotják: 3 mezőváros, 21 falu és 9 pusztta valamint Agáros szabad pusztta. A további vizsgálatainkat erre a 33 településre összpontosítjuk a népesség- és birtokváltozások szempontjából. A települések földrajzi elhelyezkedése is érdekességet mutat, hiszen két, a dombságot K-ről ill. Ny-ról kerülő útvonal fűzi össze őket. A gerincen csak Horvátkút fekszik. A lakóhelyek kb. fele-fele arányban találhatóak Zala, ill. Belső-Somogy felől.

A népesség számának változásai (1786/87–1890)

A népességszám-adatsorok bázisszámait a bevezetésben említett kútfők szolgáltatták. Ezek itt-ott hiányosak, mégis több információval bírnak, mint a birtokösszeírások. Nyomon kívánjuk követni uradalmanként, településenként a változás nagyságát, valamint két időszak éves növekedési ütemének összehasonlítását. Érdekes lehet a családok átlagos létszáma és az egy házban élők mennyisége is.

Magyarországon a 18. század folyamán jelentős változások zajlottak. A török kiűzése után megkezdődhetett a korábban alacsony népsűrűségű területek benépesítése. A Délnyugat-Dunántúl is az Alföld mellett ilyen régiónak tekinthető. A természetes szaporulat mellett a szervezett betelepítések, bevándorlások is hozzájárultak ahhoz, hogy az 1780-as évek közepén végrehajtott népszámlálási adatok alapján az ország népessége kb. megduplázódjon (9,5 millió fő). Ugyanez mondható el az 1786/87 és 1890 között eltelt időintervallumról, amelynek okai már az iparosodás folyamatában és a természetes szaporulat mértékében is kereshetők.

Az 1–5. táblázat segít az elemzésben. Az 1–3. táblázat összevetése egyszerűbb, hiszen a felvételek szempontjai szinte teljesen megegyeznek (ezek közül hely hiányában csak néhányat foglalkozunk). Az időszakot

így két jól elkülöníthető részre bontottuk: 1786–87, 1841–42 és 1850–1890. Az éves növekedési ütemet is hasonlóan állapítottuk meg.

Az eltelt 103 év alatt az ország lélekszáma megduplázódott, Somogy vármegyéé 1,74-szorosára nőtt, míg a kistáj 2,2-szeres növekedést mutat. Az éves növekedési ütem terén is a Marcali-hát képviseli a legmagasabb értéket 0,78%-kal, Magyarország esetében 0,67%, míg Somogyra nézve 0,54%. Az 5. táblázat adatai mutatják, hogy az 1804-es összeírásig a népesség alig változott (11.283-ról 12.559-re nőtt; 11%-os növekedés), utána viszont ugrásszerűen kezd növekedni, 28% 1804 és 1841–42 között. A továbbiakban mérséklődik, és kb. 10% körüli értéket vesz fel. Mivel magyarázhatóak a számok?

Az 1790-es évek katasztrofális terméseredményei, a gyenge gazdasági évek és a napóleoni háborúk kora a tradicionális népességet pl. termékenységszűkülésére kényszeríti.²⁸ A jelenség nem tájspecifikum, mert az egész megyére vonatkozóan hasonló megállapítást tehetünk. Az 1830-as évektől a viszonylagos stagnálás után elsősorban a gazdasági élet fejlődésének hatására növekednek a mutatók.

Ha az 1786–87 és 1841–42 közötti éves növekedési ütemet tekintjük, akkor az országos átlag (0,8%)²⁹ alatt adható meg 0,67%. Természetesen szélsőségekkel is találkozhatunk Balatonújlak (1,27%), Horvátkút (2,39%), Felsőszitfa (2,27%), valamint Bize (-0,04%), Hollád (0,14%), Somogysámson (0,26%) esetében.

A 19. század második felében a 10% körüli növekedés folytonossága nem éri el a megelőző időszak 52%-os értékét, hiszen 46%-ot mérhetünk. Az éves növekedési ütem viszont 43%-os pozitív változást jelölt (0,67→0,96%). A folyamat összefüggésbe hozható a modernizáció hatásával.

A második szakasz éves növekedési ütemei közül kiemelkedik Nemeskisfalud „negatív rekordja” (-1,3%), valamint Balatonkeresztúr (1,2%), Balatonszentgyörgy (1,87%), Sávoly (1,67%) – utóbbi kettő az 1861-ben átadott, a főváros és Kanizsa között húzódó vasútvonal népességvonzó hatását is kihasználta, de Marcali (1,7%), Hollád (1,67%) és Gadány (1,3%) adatai is számottevőek. Nemeskisfalud természetes fogyása a környező nagyobb települések (Böhönye, Tapsony, Szenyér) népességelszívó hatásának is köszönhető. A kistrégió központja és a másik két községnek adatai az előnyös földrajzi elhelyezkedésnek tudhatók be.

Ha az egyes uradalmak éves növekedési ütemeit vesszük össze, látható, hogy az első szakaszban a kéthelyi uradalom és a közbirtokosi települések mérőszámai majd kétszer nagyobbak, mint a Festetics, Széchényi és az egyházi birtokokénál. A második szakaszban 1841–42 után a helyzet fordított lesz, előbbieken adatai jelentős csökkenést mutatnak, míg az utóbbiak az éves növekedési ütemüket legalább megkétszerezik.

Az első szakaszban található kimutatások szerint egy családot kb. 5 fő alkotott, amely megfelel a korábbi becslésnél alkalmazottnak. Egy házban viszont átlag 7–9 fő élt együtt, amely 2 generációnak adott otthont pl. a szülők és a legidősebb gyermek családjá.

A kistáj birtokváltásai

Ebben az esetben a helyzet nem oly egyszerű, mint a népesség-összeírásoknál. Az 1767 és 1895 közötti időszakban a birtokösszeírások felvételei elég eltérőek (6–9. táblázat; a területnagyságra vonatkozó adatokat magyar holdban adtuk meg). Így a földterület nagyságának alakulása a nem mindig egyértelműsíthető. Sőt hiányosságok is mutatkoznak az adatsorok között. A kútfők közül az 1806-os uradalmi összeírás, így eltér a többitől, amelyek csak az úrbéri viszonyokat tartalmazzák.

1767-ben³⁰ a Festetics kezén 18.778 holdas birtoktest-rendszerből 3510 hold esett a kistrégió településeire, 1798/99-re³¹ 5336 holdra növekedett a családi birtok. A napóleoni háborúk időszakában a 191.356 holdas birtokkomplexumnak kb. 7%-a volt itt megtalálható.³² A Czindery-féle³³ összeírásban 4519 hold urasági és 1528 hold jobbágybirtok található. 1895-re³⁴ már 49.960 holdat bérel a hitbizományból a Sváb család³⁵ két tagja, valamint Festetics Tasziló gróf vörsei birtokainak nagysága 5172 hold.

A Hunyadyak 3 településén 1767-ben a 12.000 holdas birtokrendszerből 2700 állt művelés alatt.³⁶ A 18. század utolsó éveire 3745 hold,³⁷ míg 1806-ban a több mint 83 ezres összterületnek a 20%-a (16.862 hold)³⁸ került összeírásra. 1848-ban urasági birtokként 3990, míg volt jobbágybirtokként 6832 holdat³⁹ regisztráltak. A 19. század végére 22.852 holdat⁴⁰ birtokoltak.

A Széchényieknél 1767-ben 3395, 1798–99-ben 4310, 1806-ban 18.601, 1848-ban urasági birtokként 6958, míg volt jobbágybirtokként 5362, s legvégül a század végére 20.417 hold szerepel a conscriptiókban.

Az 1848-as összeírás adataiból kiderül, hogy a Festetics és Széchényi birtokokon a majorsági gazdálkodás a föld terület nagyságát tekintve jelentősebb volt, mint a Hunyadyaknál.

Az egyházi birtokok esetében az első kútfő 1226 holdat a második már 3515-öt, a 19. század eleji pedig 14.374 holdat említ. 1848-ban az urasági birtok nagysága 795, míg a volt jobbágybirtoké 2844. (Csak Sámson adatai szerepelnek). Az 1890-es évek végére 19.548 hold az összterület.

A közbirtokosok esetében az 1767-es és 1848-as adatok hiányosak. Ennek köszönhetően a 18. század végi 2 összeírás adat majdnem teljesen megegyezik (715 és 712 hold).

1806-ban 11.763 az összterület. A század közepén 7052 hold urasági birtok és 1060 volt jobbágybirtok került összeírásra. 1895-re 15.108 holdat rögzítettek.

A statisztikai adatokból egyértelműen kitűnik, hogy a 18. század folyamán kialakult nagybirtokszervezet a 19–20. század fordulóján is megőrizte hegemoniáját, amely jelenség az egész vármegyére jellemző volt az adott időszakban.

Összegzés

A Marcali-hát településein lezajlott népesség- és birtokváltozások alátámasztják az adott korszak makroszintű folyamatait. A 18. sz. végére, s a napóleoni háborúk időszakára megtörténnek az addig feltöretlen földek

használhatóvá tételei. Ennek eredménye a kezdeti lassabb népességszám-emelkedés (1786/87–1841/42), amelyet az éves növekedési ütem tekintetében az 1850–1890-es időszak felülmúl, különösen a mezővárosok esetében. A birtokviszonyok pedig az egész időszakon belül magukon viselik a nagybirtok meghatározó jellegét, még az 1848-at követő időszakban is. Ebből pedig az következik, hogy a modernizáció folyamata a főúri uradalmakhoz és a mezővárosokhoz kapcsolódik majd. A természetföldrajzi körülmények lehetővé teszik a mezőgazdasági termelés mindkét ágának folyamatos művelését és fejlesztését.

Jegyzetek:

- ¹ Itt szeretném megköszönni dr. Kaposi Zoltánnak a bíráló megjegyzéseit és bátorító javallatait.
- ² Csite András: Egy presztizsorientált nagybirtoküzem a 18. és 19. század fordulóján. A keszthelyi Festetics-uradatom In: Gazdaságtörténeti tanulmányok Zalai Gyűjtemény Zalaegerszeg, 1993
- ³ Csite András: 90–91. p.
- ⁴ 4. Magyarország kistájainak katasztere I–II. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet Bp. 1990. 528–532. p.
- ⁵ Vályi András Magyar országnak leírása I–III. kötet Buda, 1799.
- ⁶ Fényes Elek Magyarországnak s a hozzá csatolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben I–VI. kötet Pest, 1839.
- ⁷ Kaposi Zoltán A földbirtoklás néhány sajátossága Somogy vármegyében a XIX század elején 317. p. In: A Dunántúl településtörténete IX. Város-mezőváros-városiasodás. Szerkesztő: Solymosi László és Somfai Balázs Veszprém, 1992.
- ⁸ Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története Budapest, 1928. 32. p.
- ⁹ Petánovics Katalin A Festeticsek balatonkeresztúri uradalmának kontraktusai (1772–1793) Zalai Gyűjtemény 17. Zalaegerszeg, 1981. 6–10. p.
- ¹⁰ Vályi András u. o.
- ¹¹ Fényes Elek u. o.
- ¹² Vályi András u. o.
- ¹³ Vályi András u. o.
- ¹⁴ Vályi András u. o.
- ¹⁵ Csánki Dezső Magyarország vármegyéi és városai Somogy vármegye Budapest, 1911–13. 21. p.
- ¹⁶ Csánki Dezső u. o. 40. p.
- ¹⁷ Csánki Dezső u. o. 166–167. p.
- ¹⁸ Csánki Dezső u. o. 175. p.
- ¹⁹ T.Mérey Klára A parasztság élete és sorsa a Somogy megyei Hunyady-birtokokon 1767–1867 Somogyi Almanach 22. szám. Kaposvár, 1975. 5. p.
- ²⁰ Fényes Elek u. o.
- ²¹ Csánki Dezső u. o. 93–93. p.
- ²² Csánki Dezső u. o. 47., 67., 107. p.
- ²³ Vályi András u. o.
- ²⁴ Csánki Dezső u. o. 77., 157., 162–165. p.
- ²⁵ Vályi András u. o.
- ²⁶ Vályi András u. o.
- ²⁷ u. o., mint ⁷ 320. p.
- ²⁸ Kaposi Zoltán: Népeśsgnővekedés és paraszti földhasználat a vrászlői uradalomban a 19. század első felében In: Somogy Megye Múltjából Levéltári Évkönyv 24. Kaposvár 1993. 180. p.
- ²⁹ u. o. 182. p. In: Johann Komlos: Austro-Hungarian Agricultural Development 1827–1877 Journal of European Economic History 1979. 1. 39–60. p.
- ³⁰ Úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában I. kötet Dunántúl Budapest, 1970 186–305. p.
- ³¹ Rectificatio decarum 1798/99 Somogy Megyei Levéltár (SNL) Ö. 1328.
- ³² 1806. Conscriptioes possessorum SML Ö. 282–283.
- ³³ 1848. Conscriptioes possessorum SML Bö. No. 1.
- ³⁴ A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája I. kötet 174. p.
- ³⁵ A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája II. kötet Bp. 1897–1903 Gazdacimtár 106. p.
- ³⁶ ls. ³⁰
- ³⁷ ls. ³¹
- ³⁸ ls. ³²
- ³⁹ ls. ³³
- ⁴⁰ ls. ³⁴

Források:

1. Néesség-összeírások
 – 1804. Somogy Megyei Levéltár (SML) Ö.79.
 – Marczali járás Népes összeírásának Summazata 1841.^{ik} és 42.^{ik} esztendőre SML Ö.101.
2. Birtokösszeírások
- * úrbéli tabellák 1–10. 1767 SML 28-as doboz
 * Rectificatio dicarum 1798/99 SML Ö.1328.
 * Conscriptioes possessorum 1806 SML Ö.282–283
 * Conscriptioes possessorum 1848 SML Bó N° 1

Irodalom:

- Csánki Dezső Magyarország vármegyéi és városai Somogy vármegye. Budapest 1905–1917
- Csöte András Egy presztízorientált nagybirtoküzem a 18–19. század fordulóján. A keszthelyi Festetics-uradalom In: Gazdaságtörténelmi Tanulmányok Zalai Gyűjtemény 34. Zalaegerszeg, 1993
- Fényes Elek Magyarországnak s a hozzácsatolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben I–VI. kötet Pest, 1839.
- Kaposi Zoltán A földbirtoklás néhány sajátossága Somogy vármegyében a XIX. század elején In: A Dunántúl településtörténete IX. Város-mezőváros-városiasodás Szerkesztő: Solymosi László és Somfai Balázs Veszprém, 1992.
- Kaposi Zoltán Népegésznövekedés és paraszti földhasználat a vraszlói uradalomban a 19. század első felében In: Somogy Megye Múltjától (SMM) Levéltár Évkönyv 24. Kaposvár, 1993
- Petánovics Katalin A Festeticsek balatonkeresztúri uradalmának kontraktusai (1772–1793) Zalai Gyűjtemény 17. Zalaegerszeg, 1981
- Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története Budapest, 1928.
- Vályi András Magyar országnak leírása I–III. kötet Buda, 1799.
- T.Mérey Klára A parasztság élete és sorsa a Somogy megyei Hunyady-birtokokon 1767–1867 Somogyi Almanach 22. szám Kaposvár, 1975.
- Úrbéres viszonyok Magyarországon Mária Terézia korában I. kötet Dunántúl Budapest, 1970.
- Magyarország kistájainak katasztere MTA Földrajztudományi Kutató Intézet Budapest, 1990.
- Történelmi Statisztikai Tanulmányok Pótlás az első magyarországi népszámláláshoz 1786–87 Budapest, 1975.
- Magyarország községeinek és városainak népessége az 1850., 1857. és 1870. években KSH Budapest, 1984.
- A népmozgalom főbb adatai községenként 1828–1900 IV. kötet Somogy és Zala megye KSH Budapest, 1975. január 15.
- Rumy Károly György: Somogy vármegye leírása 1812-ből Közli: Tóth Péter In.: SMM. 1988.
- A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája I–II. kötet Budapest, 1897–1903

2. táblázat

1804-es összeírás adatai

Település	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Ö		
											1	2	10
Böhönye	86	192	1	3	53	56	89	211	426	830	324	655	3177
Balatonszentgyörgy	43	87	–	2	–	33	52	141	223	451			
Balatonkeresztúr	45	97	–	3	13	38	43	157	257	511			
Batthyány (Bottyán)	3	20	–	2	11	–	15	24	47	99			
Sávoly	48	97	–	2	8	41	56	152	229	488			
Tikos	20	31	–	–	–	17	17	43	81	158			
Vörs	79	131	–	3	9	55	56	203	314	640			
Kéthely (vm.)	143	266	1	24	50	96	120	300	566	1157	276	452	2162
Balatonberény	86	116	–	2	4	68	39	195	297	605			
Balatonújlak	47	70	–	2	–	37	44	113	204	400			
Marcali (mv.)	151	270	2	26	49	106	122	358	653	1316	250	409	2004
Bize	52	70	–	2	2	28	52	108	179	371			
Gadány	47	69	–	–	6	38	14	98	161	317			
Fehéregyháza	32	53	–	2	1	21	33	56	121	234	329	530	2583
Hollád	51	72	–	2	–	18	47	122	188	377			
Szennyér	64	91	–	–	3	48	32	141	221	447			
Tapson	112	183	1	5	37	67	104	248	457	919			
Somogyásmon	70	131	–	5	5	40	90	176	290	606			
Horvátkút	27	44	–	–	10	–	29	43	77	159	124	496	1817
Lók	4	22	–	–	–	–	25	20	42	87			
Kisgomba	5	65	–	2	22	–	38	74	144	280			
Nagygomba	83	124	1	7	40	21	68	149	251	537			
Nagyszakácsi	5	188	–	13	35	38	96	152	280	614			
Nemeskisfalud	–	43	–	1	8	4	27	36	64	140			
Szötsén (p)	1	14	–	–	19	–	7	13	32	71			
Maróth (p)	8	13	–	–	5	–	14	6	32	57			
Saári (p)	–	28	–	–	16	–	15	8	39	74			
Felsőzsitfa	23	33	–	1	1	15	25	57	107	206			
Összesen											1366	2718	12559
Somogy megye összesen													165 621

- 1 – Familiarum: Domum (ház)
2 – Familiarum (család)
3 – Officiales, et honoratiore (hivatalnok, honorácior)
4 – Cives et Opifices (polgár)
5 – Servi nobilium (nemesek szolgái)
6 – Rustici (paraszatok)
7 – In et subinquinini (zsellérek)
8 – Filii familias (gyerekek)
9 – Feminae generatium (nők)
10 – Summa Praeditorum (összesen)

3. táblázat

A Marcali-járás 1841–42. évi népesség-összeírása

Település	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Ö		
										1	2	9
Böhönye (mv.)	134	176	5	80	78	82	79	332	1219	405	611	3625
Balatonkeresztúr	56	103	2	6	11	116	45	155	520			
Balatonszentgyörgy	50	79	4	1	6	38	30	129	394			
Batthyány (Bottyán)	–	29	–	–	23	–	6	17	77			
Sávoly	54	92	1	2	29	43	38	194	616			
Tikos	21	28	–	1	–	17	16	63	179			
Vörs	90	104	2	3	10	50	25	235	620			
Kéthely (mv.)	209	317	9	45	57	109	155	405	1474	415	566	2696
Balatonberény	96	132	3	2	3	78	32	244	694			
Balatonújlak	110	117	–	–	1	50	67	171	528			
Marcali (mv.)	229	453	17	300	68	137	161	586	2448	333	607	3261
Bize	50	65	1	7	–	34	65	116	382			
Gadány	54	89	2	2	17	45	36	119	431			
Fehéregyháza	43	57	2	2	1	34	29	77	279	404	510	3175
Hollád	60	77	1	15	1	26	42	141	438			
Szennyér	82	107	–	2	4	72	65	293	789			
Tapsony	129	155	3	32	28	69	99	311	996			
Somogysámson	90	114	3	28	1	57	57	213	673			
Horvátkút	6	81	–	8	1	–	65	129	376	207	473	2043
Lók	–	–	–	–	–	–	–	–	–			
Kisgomba	–	37	1	1	23	–	25	52	209			
Nagygomba	75	131	2	31	47	15	43	132	520			
Nagyszakácsi	102	174	–	49	26	–	115	173	710			
Nemeskisfalud	24	50	–	8	5	–	46	50	228			
Gyóta	–	26	1	1	25	–	3	26	110	16	203	745
Szócsény	16	52	2	1	35	–	31	65	219			
Sári	–	45	2	1	35	–	31	65	219			
Marót	–	51	2	1	44	–	8	37	184			
Bottyán	–	29	–	–	23	–	6	17	77			
Összesen										1780	2970	15.545
Járás összesen										5027	7437	44.978

- 1 Ház
- 2 Háznép
- 3 Tisztviselők és előbbkelők
- 4 Polgár és kézműves
- 5 Nemesek szolgái
- 6 Paraszt
- 7 Zsellér
- 8 Fiú gyermek
- 9 Összesen

4. táblázat

A kistáj településeinek népességszáma 1850., 1857. és 1870. esztendőben

Település	1	2	3	Ö		
				1	2	3
Böhönye (mv.)	1167	1745	2095	3829	4972	5964
Balatonkeresztúr	545	599	708			
Balatonszentgyörgy	522	698	890			
Batthyány (Bottyán)	–	–	–			
Sávoly	568	816	953			
Tikos	199	192	232			
Vörs	828	922	1086			
Kéthely (mv.)	2049	2189	2496	3705	3882	4452
Balatonberény	894	921	1086			
Balatonújlak	762	772	878			
Marcali (mv.)	2299	2812	3309	3135	3699	4319
Bize	364	333	406			
Gadány	472	554	604			
Fehéregyháza	324	375	380	3229	4035	4344
Hollád	389	478	583			
Szenyér	708	742	855			
Tapsony	1127	1297	1524			
Somogysámson	681	1143	1002			
Horvátkút	473	496	657	3296	3929	4203
Lók	–	–	–			
Kisgomba	222	903	1156			
Nagygomba	476	–	–			
Nagyszakácsi	1156	1306	1350			
Nemeskisfalud	389	349	349			
Szeg	–	–	85			
Somogyzitfa	580	875	606			
Összesen				17.194	20.517	23.282
Somogy megye összesen				201.573	230.053	254.060

1 1850

2 1857

3 1870

Balatonkeresztúr (Csolta, Oszlár-puszták); 1870 – a puszták nélkül

Balatonszentgyörgy (Diós, Bári, B. bottyán); 1857 – Bári nélkül; 1870 – Bári és Diós nélkül

Böhönye (Dávod, Terebezd, Illési, Kisfalud, Agáros, Arad)

Gadány (Lóta, Négyföldes, Alsómajor)

Kéthely (Lók, Maróth, Sári, Baglás)

Tapsony (Fehérötös, Merke, Móriczfa, Terebezdi szőlő (sic!), Bodony

Marcali (Gyóta, Gaics, Lók) + Kisgomba, Nagygomba, Boronka

5. táblázat

A Marcali-hát településeinek népességszám-változásai (1786–87–1890)

Település	1	2	3	4	5	6	7	8 %	9 %	Ö 8	Ö 9
Böhönye	756	830	1219	1167	1745	2095	1535	0,69	0,68		
Balatonkeresztúr	438	511	520	545	599	708	818	0,35	1,2		
Balatonszentgyörgy	438	451	394	522	698	890	1098	0,28	1,87	0,52	11
Batthyány	55	99	77	–	–	–	–	–	–		
Sávoly	383	488	616	568	816	953	1102	0,63	1,67		
Tikos	138	158	179	199	192	232	271	0,58	0,77		
Vörs	569	640	620	828	922	1086	998	0,6	0,46		
Kéthely	1200	1157	1474	2049	2189	2496	2804	0,85	0,78		
Balatonberény	585	605	694	894	921	1078	1228	0,67	0,8	0,93	0,7
Balatonújlak	344	400	528	762	772	878	947	1,27	0,54		
Marcali	1547	1316	2448	2299	2812	3309	4496	0,63	1,7		
Bize	–	371	382	364	333	406	382	-0,04	0,12	0,45	1,04
Gadány	291	317	431	472	554	604	790	0,77	1,3		
Fehéregyháza	253	234	279	324	375	380	–	0,4	0,8		
Hollád	357	377	438	389	478	583	755	0,14	1,67		
Szenyér	469	447	789	708	742	855	986	0,65	0,83	0,4	1,07
Tapsony	793	919	996	1127	1297	1524	1752	0,56	1,1		
Somogyfőszék	578	606	673	681	1143	1002	1346	0,26	0,97		
Horvátkút*	–	159	376	473	496	657	763	2,39	1,2		
Lók	90	87	–	–	–	–	–	–	–		
Kisgomba**	249	280	209	222	903	1156	–	-0,81	–	0,95	0,58
Nagygomba	555	537	520	476	–	–	–	-0,24	–		
Nagyszakácsi	904	614	710	1156	1306	1350	1598	0,30	0,81		
Nemeskísfalud	291	140	228	389	349	349	230	0,46	-1,3		
Szeg	–	–	–	–	–	85	99	–	–		
Felsőzsitfa	–	206	–	580	895	606	1204	2,27	1,82		
Összesen	11.283	12.151	15.545	17.194	20.517	23.282	25.202	0,67	0,97		

1 1786–87 (M.o. – 9, 5 m; S.m. – 166.122; M-h. 11.283)

2 1804 (M.o. 10, 47 m; S.m. – 165.621; M-h. 12.151)

3 1841–42 (M-h. 15.545)

4 1850 (M.o. 4.180.362; S.m. 201.573; M-h. 17.194)

5 1857 (M.o. 4.534.973; S.m. 230.053; M-h. 20.517)

6 1870 (M.o. 5.011.310; S.m. 254.060; M-h. 23.282)

7 1890 (M.o. 6.009.351; S.m. 290.063; M-h. 25.202)

8 éves növekedési ütem 1786–87–1850

9 éves növekedési ütem 1850–1890

* 1804–50

1850–90

** 1786–87–1850

6. táblázat

Úrbéri tabellák 17671–10 SML 28-as doboz (1–8-ig)
Úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában I. kötet
Dunántúl p. 186–205. (11–15-ig)

Település	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Böhönye Ö 931	–	25	7	2	1	10	15	32	8	8	77	58	803	242	0,53
Balatonkeresztúr Ö 925	17	9	3	–	–	–	–	22	–	5	34	27	488	222	0,76
Balatonszentgyörgy Ö 905	11	4	9	–	–	–	–	14	3	–	30	37	292	159	0,65
Batthyány	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Sávoly Ö 910	12	5	12	–	–	–	–	17	–	2	31	36	406	210	0,6
Tikos Ö 908	3	2	4	–	–	–	–	5	–	–	9	12	104	50	0,55
Vörs Ö 906	–	10	12	3	–	1	1	10	18	7	53	26	191	145	0,36
Kéthely Ö 921	14	19	11	–	–	–	–	26	37	10	90	59	569	258	0,59
Balatonberény Ö 924	9	26	9	–	–	–	–	24	16	8	68	80	495	245	0,54
Balatonújlak Ö 923	7	15	4	–	–	–	–	15	3	3	32	44	305	172	0,59
Marcali Ö 919	45	47	92	–	–	–	–	68	12	3	107	69	1507	548	0,74
Bize	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Gadány Ö 917	24	29	–	–	–	–	–	38	6	–	59	39	847	385	0,72
Fehéregyháza	5	2	3	5	–	–	–	–	4	8	31	16	151	72	0,34
Hollád Ö 907	2	7	–	–	–	–	–	7	24	9	50	34	153	75	0,44
Szenyér Ö 929	11	40	–	–	–	–	–	31	9	7	67	56	686	312	0,6
Tapsony Ö 930	8	35	–	–	–	–	–	25	22	29	94	51	561	255	0,59
Somogyámson Ö 912	9	9	–	–	–	–	–	18	17	6	51	19	444	185	0,66
Horvátkút	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Lók	–	–	–	–	–	–	–	–	15	–	15	–	–	–	–
Kisgomba	–	–	–	–	–	–	–	–	25	–	25	–	–	–	–
Nagygomba	9	–	–	–	–	–	–	9	1	–	20	14	209	72	0,5
Nagyszakácsi Ö 611	–	–	–	–	–	–	–	–	–	33	–	–	–	–	–
Nemeskisfalud Ö 603	–	–	–	–	–	–	–	–	2	3	–	–	–	–	–
Szeg	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Somogyzitfa	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

- 1 1 telek
2 1/2 "
3 1/4 "
4 1/8 "
5 2/4 "
6 3/4 "
7 5/8 "
8 Összesen
9 Házas zsellér
10 Háztalan zsellér
11 Összes úrbéres száma
12 Belső telek
13 Szántó
14 Rét
15 Telekátlag

7. táblázat

Rectificatio dicarum 1798/99

Település	1	2	3	4	5	6
Böhönye	81	10	4	1147	513	229
Balatonkeresztúr	40	1	4	550	250	168
Balatonszentgyörgy	32	3	5	484	220	157
Baththyány	–	–	–	–	–	–
Sávoly	38	–	3	534	267	42
Tikos	14	1	–	187	85	51
Vörs	48	7	2	224	100	128
Kéthely	104	11	50	940	427	398
Balatonberény	72	–	2	599	272	261
Balatonújlak	44	–	–	488	222	138
Marcali	132	12	14	1628	740	711
Bize	35	10	1	407	185	58
Gadány	40	1	–	341	155	85
Fehéregyháza	–	–	–	–	–	–
Hollád	17	22	4	141	50	154
Szenyér	42	2	4	522	237	116
Tapsony	52	1	–	792	360	277
Somogysámson	72	7	4	585	251	30
Horvátkút	–	–	15	–	–	34
Kisgomba	–	8	5	–	–	39
Nagygomba	20	2	20	247	112	167
Nagyszakácsi	–	39	18	–	–	73
Nemeskisfalud	–	10	2	–	–	40
Szeg	–	–	–	–	–	–
Somogyzsitfa	–	–	–	–	–	–

- 1 Telkes jobbágy
- 2 Házas zsellér
- 3 Háztalan zsellér
- 4 Szántó holdban
- 5 Rét kaszásban
- 6 Szőlő kapásban

8. táblázat

Conscriptiones possessorum 1848.
SML.Bö. N° 1

Település	Urasági birtokok						Volt jobbágybirtokok					
	1	2	3	4	5	Ö	1	2	3	4	5	Ö
Böhönye Ö 931	389	1421	574	736	1079	4519	110	786	203	112	–	1528
Balatonkeresztúr Ö 925	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Balatonszentgyörgy Ö 905	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Sávoly Ö 910	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Tikos Ö 908	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Vörs Ö 906	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Kéthely Ö 921	101	885	14	1351	28	2582	334	1137	639	–	1046	3410
Balatonberény Ö 924	124	169	–	395	2	709	233	709	360	–	585	2013
Balatonújlak Ö 923	–	69	7	611	–	699	163	525	198	–	285	1409
Marcali Ö 919	430	1339	485	1841	15	4835	362	1918	632	–	699	3382
Bize	8	61	39	–	–	142	96	449	185	–	–	780
Gadány Ö 917	3	1144	246	526	–	1981	213	525	235	–	200	1200
Fehéregyháza	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hollád Ö 907	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Szenyér Ö 929	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Tapson Ö 930	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Somogyásmsón Ö 912	267	105	19	398	–	795	668	1012	31	488	261	2844
Horvátkút	–	–	–	–	44	44	–	–	–	–	–	–
Lók	79	237	–	–	–	316	–	–	–	–	–	–
Kisgomba	106	–	–	–	–	106	–	–	–	–	194	194
Nagygomba	607	627	3	–	143	1552	–	141	–	–	–	187
Nagyszakácsi Ö 611	300	1700	–	2600	150	5000	–	–	–	–	–	–
Nemeskisfalud Ö 603	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Szeg	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Somogyzsitfa	16	36	–	–	–	54	94	291	–	184	123	709
Sári	668	942	444	140	–	5058	–	–	–	–	–	–
Marót	329	1112	64	1861	–	3423	–	–	–	–	–	–
Arad	3	123	–	70	–	204	–	–	–	–	–	–
Agáros	–	–	–	392	–	399	–	–	–	–	–	–

- 1 Kaszáló rét
2 Szántó föld
3 Legelő
4 Erdő
5 Szőlő

9. táblázat

A kistérségi birtokváltozásai 1767–1895

Település	1767	1798/9 9	1806	1812	1848 *	1848 **	1895
Böhönye	1103	1889	5550	F. A.	4519	1528	12.737
Balatonkeresztúr	739	968	–	gr. F. Gy.	–	–	15.315
Balatonszentgyörgy	488	861	–	gr. F. Gy.	–	–	6.188
Batthyány	–	–	–	gr. F. Gy.	–	–	–
Sávoly	652	843	–	gr. F. Gy.	–	–	6.726
Tikos	166	323	–	gr. F. Gy.	–	–	658
Vörs	362	452	3003	S. J.; gr. Z.	–	–	5.172
Kéthely	886	1765	5621	gr. H. J.	2582	3410	14.667
Balatonberény	820	1132	2508	gr. H. J.	709	2013	5.986
Balatonújlak	521	848	2326	gr. H. J.	699	1409	2.199
Marcali	2124	3079	14.610	gr. Sz. F.	4832	3382	14.382
Bize	–	650	950	gr. Sz. F.	142	780	1.368
Gadány	1271	581	3041	gr. Sz. F.	1981	1200	4.667
Fehéregyháza	172	–	1725	Egomi k.	–	–	1.606
Hollád	–	345	–	Egomi k.	–	–	1.346
Szenyér	1054	875	8551	Egomi k.	–	–	4.548
Tapsony	–	1429	–	Egomi k.	–	–	8.436
Somogyásámsón	–	866	4098	Sz. P. és P. Ó. P.	795	2844	3.612
Horvátkút	–	34	1068	több közbirtokos	44	–	1.150
Lók	6	–	1879	több közbirtokos	316	–	–
Kisgomba	23	39	–	több közbirtokos	106	194	–
Nagygomba	295	526	1644	több közbirtokos	1552	187	–
Nagyszakácsi	–	73	5000	curialista	5000	–	5.209
Nemeskisfalud	–	40	347	curialista	–	–	480
Somogyzitfa	–	–	1925	Jankovics őrmagy	54	709	4.615

1767 Sári – 473
1806 Arad – 408
Agáros – 365
Dávod – 4122
Lók és Koroknya – 3862
Maróth – 3119
Sári – 2923
Szótsény – 2542
Terebezd – 4074

* Urasági birtok
** Volt jobbágybirtok

F. A. Festetics Antal
gr. F. Gy. gróf Festetics György
S. J.; gr. Z. Schallér Judit 1/2; gr. Zichy 1/2
gr. H. J. gr. Hunyady József
Egomi k. Esztergomi káptalan
Sz. P. és P. Ó. P. Szent Péter és Pál Óbudai Prépostság

